

בענין ידות בנדרים ובקידושין

שיעור שרשם בכתי"ק אא"ז מרן הגאון האמיתי זצוק"ל. וראיתי לנכון להעלותו על מכבש הרפוס ולהוציאו לאור לעילוי נשמת גיטתי הרבנית הצדקנית, המופלאה במידותיה והמופלגת בחכמתה ויראת ה' אוצרה, מרת שרה לאה ע"ה, אשת חבר יבל"ח גיסי הגאון הגדול מוהר"ר דוב צבי רוטשטיין שליט"א, אשר כל ימיה היו קודש להרבות תורה ויראת שמים. יהא זכרה ברוך ותעמוד לקץ הימין.

אוצר החכמה
תשס"ו

חיים שלמה ליבוביץ

אולם יעו"ש בפירוש הרא"ש, דמבואר בדבריו להדיא, דלא כדברי התוס' וגם לא כדברי הרשב"א והר"ן, אלא דסובר דדוקא משום שיש לפרש דבריו דואת חזאי קאמר, אבל אם לא הי' יכול לפרש דבריו בענין אחר, אז ודאי הי' קדושין אפילו אם אין יד לקדושין. וקשה עלי' קושית התוס', דלמה יהי' קדושין, הא אין יד לקדושין, ואפילו אין שום ספק בדבריו, מ"מ הא עדיין רק יד בעלמא הוא, ואין יד לקדושין.

הנה הר"ן הקשה מהא דשמואל דסובר ידידים שאינן מוכיחות לאו ידיים הן, ואם כן למה אמר במסכת גיטין דף [כו ע"א] דצריך שיניח מקום הרי את מותרת לכל אדם, ולא קאמר נמי דצריך שיניח מקום ודין, והובא ברבינו הגאון זיע"א בבאוריו לאה"ע תירוץ על זה בשם הרא"ש, דנהי ידידים שאינן מוכיחות לא הויין ידיים וצריך לכתוב [ב] ודין, מכל מקום לשמה לא בעי, דאינו בא אלא לעשות הידים מוכיחות. ולכאורה צריך הבנה דמאי טעמא לא יצטרך להיות לשמה הך ודין], דמכיון דלשמואל ידיים שאינן מוכיחות אינן ידיים ואינן לשון גרושין, נמצא דהכל ביחד היא לשון גרושין, ובלא ודין] ליכא לשון גרושין כלל, ואם כן למה נאמר דהך קצת לשון שעושה מאינן מוכיחות לידיים מוכיחות לא יהי' מכלל התורף. ובודאי דהר"ן דלא תירץ כזה הוא [משום] דלא ניחא לי' לחלק בין הך ודין לעקרו של גט בענין הלשמה, וצריך ביאור סברת הרא"ש.

[נדרים ו ע"ב] בעי רב פפא יש יד לקידושין או לא. היכי דמי, אילימא דאמר לה וכו', אלא כגון דאמר לה לאשה הרי את מקודשת לי, ואמר לה לחבירתה ואת, מי אמרין ואת נמי אמר לה לחבירתה, ותפסי בה קידושין לחבירתה, או דלמא ואת חזאי אמר לה לחבירתה, ולא תפסי בה קידושין בחבירתה. והקשו בתוס', דמשמע דדוקא משום שיש לפרש בדבריו פירוש אחר משו"ה מיבעיא לי', אבל אם לא הי' בזה פירוש [אחר] בודאי הוי מהני להיות קדושין. ובאמת הוכיחו דאפילו אם ליכא שום ספק בכונתו, מ"מ כל זמן דליכא דבור רק יד צריכין אנו לדינא דידות. ובאמת חזינן דכל זמן דליכא דיבור שלם, אפילו אם ליכא שום ספק, נמי צריכין אנו לדין ידות, ואם לא הי' דין ידות אז לא מהני להיות נדר, והוכיחו מהא דחזינן במתני' דמודרני הימך שאני אוכל לך, דאליבא דשמואל דוקא אם אמר תרוייהו מהני מדין ידות, ואע"ג דליכא בזה שום ספק, בכ"ז צריכין אנו לגזה"כ דידות. ותירצו, דהכא שאני, דמכיון דלהראשונה אמר קדושין גמורין ולחברתה אמר ואת, בזה אם לא הי' שום ספק הי' קדושין גמורין ולא יד לחוד.

וברשב"א ובר"ן תירצו, דהגמ' לא באה לומר דמשום דיש לפרש בענין אחר על כן איבעי לן, דבודאי א"א לפרש בענין אחר, דיד מוכיח הוא לקדושין, אלא דמשום דאין יד ע"כ הוי דין אחד כמו אם אמר בפירוש בדבריו ואת חזאי, דנהי דהוא כיון ודאי לקדושין, מ"מ מכיון דאין יד, ע"כ לא מהני לעשות קדושין, ודמי לאומר ואת חזאי.

ונראה בעזהש"י, דהנה בגמ' נגדירים ה
 ע"ב פליגי אביי ורבא אם ידים שאינן מוכיחות
 הוין ידים או לא, ותלי הגמ' פלוגתייהו
 במחלוקת תנאי ר' יהודה וחכמים בגופו של גט,
 אם צריך שיכתב בו וד[נ]ין די יהוי ל[נ]י כי מנאי
 או לא, דר"י דסובר דצריך שיכתב בו וד[נ]ין,
 סובר דידים שאינן מוכיחות לא הוין ידים.
 (והנה אם היינו) והנה לכאורה בודאי אם הי'
 בלשונו ספק, איך דינא לר' יהודה אם לא כתב
 ודין ורק כתב שאר תורף הגט, אם הוי ספק
 מגורשת, או דלר' יהודה אין כאן גרושין כלל,
 ודאי הי' פשוט ביד[נ]ו דאין כאן גרושין כלל,
 דכמו דגבי נדרים בודאי כל זמן דליכא ידים
 מוכיחות אין כאן נדר לגמרי ומותר, וה"נ בגיטין
 וקדושין כ"ז דליכא ידים מוכיחות, דלמאן
 דאמר לא הוין ידים, אין כאן גט וקדושין כלל.
 אולם האיר הש"י עיני ומצאתני בחידושי
 הרשב"א בריש קדושין [ה ע"ב], דאית בזה
 מחלוקת הראשונים, דלכאורה היתה דעתו הק'
 דבגיטין אם כתב כל תורפי' דגט ולא כתב ודין
 הוי לכה"פ ספק מגורשת, וכן בקדושין אם אמר
 הרי את מקודשת ולא אמר לי, דדוקא גבי נדרים
 כ"ז דלא הוי ידים מוכיחות אינו נדר כלל,
 משא"כ גבי גיטין וקדושין, דלא מסתברא שאם
 כתב הרי את מותרת לכל אדם וכל תורפו של גט
 ולא כתב וד[נ]ין דלא להוי גט כלל. ואח"כ כתב,
 וי"א דאם לא כתב וד[נ]ין, וכן בקדושין, כ"ז
 דלא היו ידים מוכיחות לא הוי קדושין וגט כלל,
 כמו גבי נדרים. וצריך הבנה דמ"ש דגבי נדר
 אמרי' דלא הוי נדר כלל כ"ז דלא הוי ידים
 מוכיחות, וגבי גיטין וקדושין הוי ספק מגורשת
 וספק קדושין.

ונראה, דהנה גבי נדרים גלי לן קרא דבעינן
 לבטא בשפתים, דבעינן שיהא לו דיבור, וכ"ז
 דליכא דין דיבור לא הוי נדר ושבועה, אבל בכל
 התורה כולה לא בעינן שיהא דין דיבור, ורק
 דקי"ל דדברים שבלב לא הוין דברים, וא"כ
 בודאי זהו סברת הרשב"א, דנהי דכ"ז דלא הוי
 ידים מוכיחות לענין נדרים לא הוי אפי' ספק
 נדר, משום דל"ל דין בטוי שפתים, וכ"ז דליכא

עלי' תורת בטוי שפתים אין כאן נדר ושבועה
 כלל, אבל גבי גט וקדושין דלא בעינן דין בטוי
 שפתים רק שלא יהי' דברים שבלב, ע"ז ודאי
 אפי' בלא הנך דינים דידים ודין דמוכיחות
 אפשר דנפיק מחסרון דדברים שבלב, דכיון שיש
 להם משמעות לכה"פ לפנינו כמו שהוא, דאפי'
 אם לא כתב וד[נ]ין מ"מ הא איכא כאן כל תורפי'
 דגט, וא"כ נפק ודאי מדין דברים שבלב, דהרי
 איכא לפנינו הוכחה גמורה דהוי דברים שבלבו
 ובלכ"א לכה"פ, ומה בכך דלית בה דין דיבור,
 וא"כ ממילא מכיון דהוי בי' לשון של גרושין
 לענין אמירה (דבע"כ) [דבע"פ], יש בזה ג"כ
 לשון טוב לגרש בו בגופו של גט, ורק דלענין זה
 בעינן דין דיבור מדינא דידים, לכל חד כדאית
 לי', לענין שיהא בזה דין ודאי גט, דע"י שיש לו
 דין דיבור עי"ז יש כאן ודאות בגט, דהרי גרושין
 לפנינו. אבל כ"ז דל"ל דין דיבור, ורק דאנו דנין
 כונתו שבלב ע"י הדברים, אזי אין כאן רק ספק
 גו"ק, זהו סברתו הראשונה. ושוב כתב, וי"א
 דכמו הא דלגבי נדר כל זמן דלית בי' ידים
 מוכיחות אין כאן נדר, ה"נ גבי גו"ק אין כאן
 גו"ק כלל. נראה דאינהו סברי דכל זמן דלית
 עלי' דינא דדיבור הוי דברים שבלב ממש,
 ומשו"ה אין כאן דין גו"ק כלל, וברור כ"ה ברוב
 חסדיו ורחמיו.

ולפ"ז הבנתי כ"ה דברי רש"י והרא"ש
 הצריכים ביאור, דהנה (לקמן) [לעיל] בפלוגתא
 דאביי ורבא בידים שאינן מוכיחות קאמר בגמ'
 לימא בפלוגתא דר"י ורבנן ק(א)מיפלגי, דתנן
 גופו של גט וכו', ודחי, אמר לך אביי אנא
 דאמרי אפי' לר' יהודה, ע"כ לא קאמר ר"י אלא
 גבי גט דבעינן כריתות וליכא, ופי' רש"י משום
 דבעינן שיפסיק לדיבורו שיהי' כריתות
 בהדיבור, והרא"ש כתב בדבריו הקדושים לפרש
 וז"ל, דבעינן כריתות, דמכיון שהיתה אשתו
 א"א שתהי' כרותה ומפרשת הימנו כי אם ע"י
 הוכחה גמורה, ולכאורה דבריו הקדושים צריכין
 הבנה מה רצה בכונתו הקדושה.

אולם בזה נבין אי"ה, דלכאורה ע"כ ל"ש
 דין כריתות אלא אם הי' דין דיבור גבי גו"ק אז

אבל הר"ן סובר דכ"ז דליכא ידיים מוכיחות
הוי דברים שבלב, א"כ סובר שפיר דבעינן
לשמה הך ודין, כמו שאר תורף הגט.

והנה לפ"ז מה דאבעיא לן אם יש יד
לקדושין או לא בודאי אין כאן הכונה משום
דכ"ז דליכא יד לא הוי קדושין כלל, דהא ודאי
איכא כאן יד מוכיח ולא הוי מיהת דברים
שבלב, וניחא בזה קושיות התוספות שהוכיחו
מזה דחזינן גבי נדרים דאפי' אם אין ספק כלל,
כמו במודרני ממך שאני אוכל לך, מ"מ צריכין
אנו ללמוד מדין יד.

ולפ"ז לא דמי קדושין לנדרים, דהתם
צריכין אנו לדין דיבור, אבל הכא אפי' אם לא
הי' כלל דין ידות מ"מ מהני לה הנך קדושין
משום דמדברים שבלב מיהת נפיק, ורק
דהאבעיא דוקא הוא משום דיש כאן ספק דלמא
ואת חזאי קאמר, משו"ה אבעיא לן אם יש דין
יד הוי ודאי קדושין, דהא בדין מיהת יש לו דין
דיבור, אבל אם אין יד לקדושין לא הוי רק ספק
קדושין. וזהו שכתב הרא"ש דאם אין כאן ספק,
אפי' אין יד לקדושין מקודשת מיהת, דהא
הוכחה איכא לפנינו, ונכון בסד"ש.

ובזה הבננו הש"י דבר שלא הבנתי זמן רב,
דהנה הרשב"א והר"ן תמהו במסכת קדושין
[נ ע"א] בסוגי' דדברים שבלב, דקי"ל דלא הוי
דברים, והקשו מהא דאיתא במס' נזיר [ב ע"ב]
האומר אהא, הר"ז נזיר, ופריך בגמ', דלמא אהא
בתענית קאמר, ומשני שמואל, כגון שהי' נזיר
עובר לפניו, ופריך, ודלמא לפוטרו מן קרבנותיו
קאמר, ומשני, כגון דקאמר בלבי הי' [לנזירות].
ופירוש דברי הגמ', דלכאורה אמאי לא משני
בתחלה אקושי' ראשונה כגון דקאמר בלבו הי'
לנזירות, פירשו רבותינו, דהנה כ"ז דליכא
דיבור, דאיכא חסרון בגוף הדיבור דלא ניכר
כונתו למאי אזיל, אין כאן נדר כלל [אין כאן]
לבטא בשפתים כלל. אבל אם איכא דיבור, אלא
שיש ספק בפירושו של הדיבור, אזי דנין בו דין
סתם נדרים להחמיר או להקל כדאית' בסוגי' פ'
ואלו מותרין, וא"כ בתחלה כשהקשה ודלמא
אהא בתענית קאמר, כונת הגמ' דליכא כאן

יכול להיות ידיים שא"מ נהי דיש כאן דיבור
מעליא אבל אין בזה דין דכריתות, וכמו בב"מ
[ז ע"א] לענין גט בידה ומשיחה בידו, דאמרי'
דנהי דיש כאן דין דנתינה, אבל כאן בעינן שיהי'
ג"כ כרות[ה] ממנו לגמרי, אבל הכא באמת אין
לומר כן, דהא אין כאן שום דין של דיבור כלל
רק שלא יהי' דברים שבלב צריך הוכחה, א"כ
מה שייך בזה לומר שיהי' דיבור של כריתות
[נמצא כ' בצד הגליון: ועוד יותר קשה מזה
דגבי נדרים דיש דין דיבור מהני יד שאינו מוכיח,
ובגו"ק רלא בעינן דיבור (ו) לא מהני יד שא"מ,
ע"כ]. ע"כ תי' זה הרא"ש בדבריו הקדושים,
דאע"ג דדין דיבור ליכא הכא, מ"מ דין דהוכחה
גמורה איכא, משום דלא אפשר להיות כריתות
בלא הוכחה גמורה, ונכון מאד ב"ה.

והיטב אמר לי בחור חריף הר"ר אברהם
יצחק נ"י מטעלוז, דלפי סברת הגמ' דמשום
כריתות הוא צריכין לכת[ו]ב וד[ו]ן, ודאי לא
יהי' ספק גט כלל. והרשב"א דכתב דלר"י הוי
מיהת ספק גט, לפי מה דהדר בי' אביי קאי,
דמודה דטעמי' דר' יהודה הוא משום ידיים
שא"מ לא הוין ידיים, ולא משום כריתות, דל"ש
בזה דין כריתות, ודפח"ח. ובודאי מפני מה ל"ש
בזה לפי האמת דין כריתות הוא כדברנו, משום
דאין בזה דין דיבור כלל, ומה שייך בזה
שיצטרך כריתות.

ובזה נבין ג"כ סברת הבעל תוספות שתי'
קושי' הר"ן, שהק' מהא דשמואל דסובר הכא
דיד[ו]ן[ים] שא"מ לא הוין ידיים, אהא דסובר דצריך
שיניח מקום הרא"מ ולא אמר מקום וד[ו]ן[ים]. ותי',
דנהי דבעינן ידיים מוכיחות, מ"מ מה דבעי'
מוכיחות לא בעי לשמה. והי' קשה לי הבנה
בזה. אבל בזה ניחא מאד, דכיון דדין דיבור ליכא
ורק לענין שיהי' הוכחה, א"כ ל"ש לומר דכל
הלשון יש עליו דין גרושין, ואם לא אין כאן
לשון גרושין. אלא שיש כמה דינים בלשון, יש
לשון לענין ודאי, ויש לשון לענין ספק מגורשת,
ויש לשון של ריח הגט, כמו שהוא גברא דשקיל
ס"ת. א"כ מסתבר דענין הדיבור שבא לעשות
מידים שא"מ לידיים מוכיחות לא בעי לשמה.

דיבור על נזירות, ובעצם הדיבור חסר קבלת נזירות, וא"כ לא מהני אפי' יפרש דכונתו הי' לנזירות, מ"מ סו"ס עדיין דיבור לא הוי' כאן, אלא שמגלה לנו כונת לבו, וממילא אין נזירות, דהוי' כגמר בלבו ולא הוציא בשפתיו דאינו נזיר כלל, ע"כ משני שמואל כגון שהי' נזיר עובר לפניו ואיכא כאן ידים מוכיחות על נזירות, ואח"כ כשהקשו בגמ' ודלמא לפוטרו מקרבנותיו קאמר, אין כונת הקושי' דליכא דיבור, דודאי איכא יד מוכיח דלנזירות גמורה נתכוין, ורק דהכונה היא דמכיון דיש ספק עדיין בגוף דיבורו והוי' ספק בנזירות דלהקל, ע"ז משני שפי' דקאמר בלבו הי', ומשו"ה מהני פירושו להחמיר. וע"ז תמה[ן] הרשב"א והר"ן דמה מהני פירושו, הא הוי' דברים שבלב דלא הויין דברים. ותי' בס' יראים, דהכא גלי קרא דמהני דברים שבלב מדין ידות. והק' ע"ז הרשב"א, דא"כ ניליף מהכא בכל דוכתא דדברים שבלב הוי' דברים, יעו"ש שהאריכו. ומימי לא הבנתי קושייתם הקדושה וכל השקלי וטריא, דאם מהני נזיר עובר לפניו לשוי' דיבור לענין שיהי' בזה לבטא בשפתים, מ"ט יהי' זה דברים שבלב, הרי יש כאן דיבור.

ולפי הנ"ל הבנתי ב"ה ית"ש ויתעלה זכרו, דהנה יש שני דינים, דין דלבטא בשפתים ודין דדברים שבלב, והנה נפקותא גדולה בין דין דלבטא ובין סברת דברים שבלב, דדין לבטא הוא גזה"כ שיהי' כאן דין דיבור, ומה שהוא חל עליו ע"פ דין תורת דיבור מהני לעשות בזה נדר ושבועה, אבל דין דברים שבלב דלא מהני הוא משום שאינו נעשה קנין ונדר כ"ז שהוא רק דברים שבלב, עד שיהא מוכח לפנינו, א"כ יוכל להיות שיהי' לו תורת דיבור, ומ"מ כל הענין לא מוכח מתוכו ואין זה רק דברים שבלב. וע"ז תמהו הראשונים, נהי נמי דע"י דנזיר עובר לפניו דהוי' יד מוכיח לנזירות יש עליו תורת דיבור, מ"מ מכיון דיש לומר דלפוטרו מקרבנותיו קאמר, ורק איהו מגלה לנו דבלבו [הי'] לנזירות, א"כ סו"ס הא לענין לעשות נזירות הוי' רק דברים שבלב בעלמא ומה מהני

תורת דיבור מכיון דלא הי' רק דברים שבלב. ותי' בס' יראים דהכא גלי קרא מגזה"כ דידות דמהני גם דברים שבלב. וע"ז תמה הרשב"א דזה הי' יכול למילף בכל דוכתא דדברים שבלב מהני, (אפי' בדוכתא דלא מהני ידות) כמו הא דחזינן הכא, ול"ל דהיכא דגלי קרא גלי, פי' ונתלי זאת בדין דידות, דהיכא דמהני ידות מהני דברים שבלב, והיכא דלא מהני ידות לא מהני דברים שבלב, דא"כ היכי יליף מקרבנות לענין דברים שבלב, נאמר נמי דהיכי דגלי קרא גלי, פי' דהא גם בקרבנות מהני ידות, וברור בסד"ש. [היה כתוב בין השיטין: או דפירושו דנאמר דגלי קרא שני דינים דלא תלי זב"ז הא נימא ג"כ דגלי קרא בקרבנות מקרא דיקריב אותן].

ועיינתי ברשב"א ומצאתי הודות להש"י דכתב הכי, נהי נמי דרבי קרא, ואפי' לשמואל דאוקי לה בתופס בשערו, מ"מ לאו דברים מפורשין הן אלא דברים המסורין ללב הן, וזהו כמו שכתבתי למעלה.

ולפ"ז יצא לנו דגבי נדרים לענין שיהי' נדר צריך שיהי' בהו' ב' הדינים, דין דלבטא בשפתים, ודין דלא יהי' דברים שבלב, וכ"ז שלא יהי' בהו' הנך ב' הדינים לא יהי' נדר.

ובזה הבנתי דברי הר"ן ר"פ ארבעה נדרים שכתב דבנדרי זרוזין היכא שמעמיד דבריהם מהני להיות נדר, וכתב שם, שאם העמידו דבריהן לשלשה דנרין לא הוי' נדר, ולכאורה לא שייך לומר דהכא חסר לבטא בשפתים, דמהיכי תיתי שיהי' הדיבור נשמע יותר לענין שקל וסלע, דסו"ס הא מקיימי דבריו של מוכר שאמר שאינו פוחת לך מן הסלע לענין שקל, וא"כ מי נשמע יותר שקל מג' דנרין, וא"כ אמאי לא יהי' נדר לענין ג' דנרין. וכן גבי לוקח מי עדיף לפרש דבריו לענין סלע מלענין ג' דנרין, ובודאי דמשום דנהי דהוי' תורת דיבור, מ"מ דברים המסורין ללב הן, והוי' דברים שבלב. ומאירים דברי הר"ן שכתב בפירוש, דנראה שאם העמידו דבריהם לענין ג' דנרין לא הוי' נדר משום דדברים שבלב הן, וכמו שכתבנו. ב"ה שהבנתי כל זה, כה יחנני ויתן לי בריאות טובה לעסוק תמיד בתורתו הק'.